

ברוכים הבאים לגן לאומי מבצר נמרוד

תיאור הגן הלאומי

הגן הלאומי מבצר נמרוד שוכן במורדות החרמון, על שלוחה נישאה ברום של 815 מ' מעל פני הים, בנוף הררי קסום. השלוחה יורדת בתלילות רבה צפונה, לעבר נחל גובתה ומשתפלת במתינות רבה יותר דרומה, אל ואדי א-נקיב. השלוחה יורדת מערבה לכיוון הבניאס ועולה מזרחה לעבר החרמון.

הגן הלאומי משתרע על פני כ-195 דונם ובתחומיו המבצר (ששטחו 33 דונם) וסביבותיו מכוסות בכרמי זיתים ובצמחייה טבעית של עצי אלון מצוי.

טיול בגן הלאומי

רשות הטבע והגנים, בשיתוף רשות העתיקות, המועצה האזורית גולן והחברה הממשלתית לתיירות הכשירו את המקום לנוחות המבקרים: שבילים מסודרים, מעקות ביטחון ושילוט, המסייעים לטייל בשטח המבצר.

המסלול המומלץ מקיף את פנים המבצר על חומותיו ונכללים בו המקומות החשובים והמרשימים ביותר. ממגרש החניה נפנה בעקבות החצים בשביל המדרגות החולף על פני החפיר ונגיע אל המקומות האלה:

למבצר ניתן להיכנס בשלוש דרכים:

ממגרש החניה

- המסלול המומלץ – דרך המגדל הצפון-מערבי, בשביל ובמערכת מדרגות.
- ב"דרך השירות" – מעבר בפסגה מוסדרת בחומה המערבית, שממנה ניתן להגיע לתוך המבצר ללא עלייה במדרגות.
- מסלול למיטיבי לכת, העולה בשביל תלול אל מגדל העוז. ניתן ללכת בו גם בכיוון ההפוך. יש להשאיר את הרכב בצד אחד ולחזור אליו ברגל.

מקפת הגן הלאומי

המגדל הצפון-מערבי (1) – השער המרשים הקבוע במגדל נושא כתובת בערבית משנת 1230 של השליט האיובי אלעזיז עות'מאן ושייך לשלב הבנייה הראשון. ברעש אדמה שאירע בשנת 1759 זזו אבני הקשת, אך למרבה הפלא לא נפלו ממקומן.

ה"מרפסת" שלפני השער היא חלק מחדר שתקרתו קרסה והוא נבנה בשנת 1275 בידי שליט המבצר ביליכ. בשלב זה הורחב המגדל ונוספו לו שתי קומות. בנייה מפוארת זו ניכרת באבני ענק מסותתות שוליים, הפזורות בין עיי המפולות, שנגרמו עקב רעידת האדמה. לשלב זה יש לשייך גם את הפתח ברצפה שבקומת הקרקע של המגדל, אשר מוביל אל בור המים. מעליו הותקן פיר בגובה של למעלה מ-7 מ', שדרכו הועלו מים לקומה העליונה. מדרום לחדר נתגלה תא שירותים.

ממערב למגדל השער, בקצה ה"מרפסת", נבנה מעבר סתרים שהוליך אל מחוץ לחומה הצפונית (13).

השביל עובר דרך השער, נכנס אל חצר המבצר ופונה ימינה.

כתובת בִּיבְרָס (2) – כתובת ערבית מונומנטלית, מן הגדולות בתקופה הממלוכית (1275). מופיעים בה, כאמור, דברי הלל ושבח לטולטן בִּיבְרָס, שהטיל את עבודות השיקום והבנייה על סגנו, מפקד המקום בִּיבְרָס. הכתובת היתה קבועה, כנראה, בחזית הקומה השנייה, שבה שכן קרוב לוודאי ארמונו של ביליכ.

המגדל המערבי (3) – מגדל שטרם נחפר הפונה מערבה.

"דרך השירות" (4) – שביל בן זמנו, העובר דרך פסגה בחומה ודרכו ניתן להגיע היישר אל תוך המבצר.

המגדל הדרום-מערבי (5) – מראשו ניתן לצפות אל הגליל, עמק החולה ומדרונות הגולן והחרמון. המדרגות מובילות אל האולם הפנימי, שעל היותו המגדל המקורי מעידים חרכי ירי (שנבנו תמיד בקיר החיצון). המגדל הורחב בימי בִּיבְרָס ואז נבנו חרכי הירי הנוספים.

מהרחבה יורדות מדרגות לולייניות אל החדרים הפונים לצד דרום, ואף בהם נבנו חרכי ירי.

מאגר המים הגדול (6) – מידותיו 25x9 מ' וגובהו כ-7 מ'. מי גשמים הוזרמו אליו במערכת תעלות שנהרסה. צדו הצפוני מקורה בקמרון חבית ובקצהו יורדות מדרגות לקרקעיתו. החלל הדרומי מקורה בקמרון צולב. פסגה מאוחרת בקיר הדרומי – מעשה ידי רועי צאן – מאפשרת הצצה אל המאגר.

רהט (7) – מתקן מים לשתייה (סל7ב3), הנמצא בצדו המזרחי של המאגר (בקיר החיצוני). המים הגיעו מהמאגר. מעל השוקת נקבעה כתובת פסגה 5-187x505, ששיפץ את הרהט בשנת 1240.

"המגדל היפה" (8) – המגדל, הבולט מהחומה במעין חצי עיגול, נבנה בידי בִּיבְרָס. פנים המגדל מתומן, ושתיים מצלעותיו חוברו והוא עתה בן שבע צלעות. גג המגדל מקומר. הבנייה, סיתות האבנים ועיבוד חרכי הירי בולטים באיכותם. בפנינתו הימנית תא שירותים, בדומה לזה שבמגדל הצפון-מערבי.

החפיר (9) – חצוב בסלע ומפריד בין המבצר למגדל העוז שלו. השביל חוצה את החפיר במקום שבו הוא נסתם מעט, אך ניתן לראותו היטב בצד ימין. את החפיר חצו במקום זה בגשר עץ. בקצה החפיר, בפינה הדרום-מערבית של מגדל העוז, נמצאה הכתובת הערבית הקדומה ביותר במבצר, מימי השליט אלעזיז עות'מאן (1228).

מגדל העוז (10) – מתחם מבוצר ועצמאי, המתנשא מעל המבצר (בצרפתית – d'oug). במקרה שמערכת הביצור התחתונה הייתה נכבשת, יכלו הלוחמים להמשיך בקרב ובמגננה בתוך מגדל העוז העצום והחזק. שערו נמצא בפינה הצפון-מערבית. בארבע פינות המבנה הוקמו מגדלים מרובעים. במרחב שביניהם נותרו שרידי קשתות של אולם טקסים, אולמות נוספים ובריכות מים.

מהמגדל הצפון-מזרחי יורד שביל תלול למיטיבי לכת לכיוון הכניסה לגן הלאומי.

התצפית ממרומי מגדל העוז (11) – כאן ניתן להיווכח בעליונותו הברורה של מגדל עוז על פני יתר חלקי המבצר. מתצפית זו נשקפים נופים המרהיבים של החרמון והגולן, הגליל העליון המזרחי ועמק החולה.

מקרא

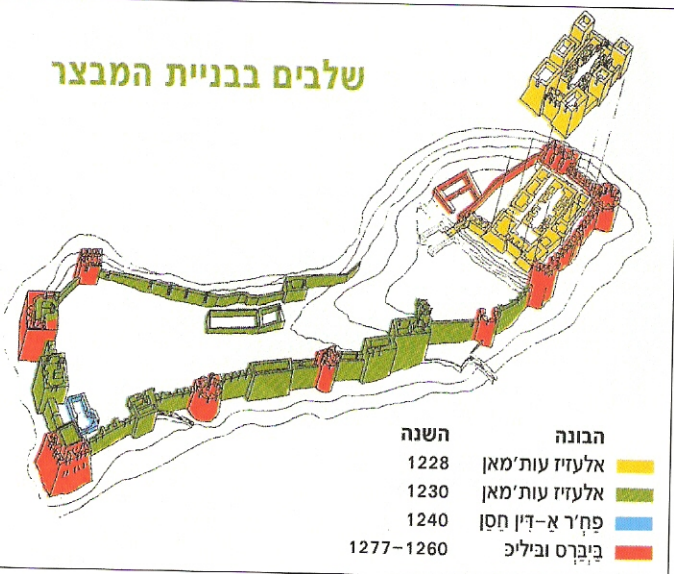
חניה	
מזנון	
שירותים	
עץ אלון	
עץ זית	
מסלול הסיור	

מסלול הסיור

1 המגדל הצפון-מערבי והשער	8 "המגדל היפה"
2 כתובת ביברס	9 החפיר
3 המגדל המערבי	10 מגדל העוז
4 דרך השירות	11 תצפית
5 המגדל הדרום-מערבי	12 המגדל הצפוני
6 מאגר המים הגדול	13 מעבר סתרים
7 רהט (מתקן מים לשתייה)	14 הבריכה

שלבים בבניית המבצר

המגדל הצפוני (מגדל בית הסוהר) (12) – המגדל, שנשתמר היטב, נבנה כנראה גם הוא בידי ביברס. המגדל כולל אולם מרכזי, שבכתליו חרוטי ירי וגרם מדרגות המטפס לגג. מראש המגדל ניתן לצפות לעבר החרמון והר דוב. במאה ה-15 שימש המקום, כנראה, בית סוהר.

מנהרת הסתרים

מעבר הסתרים (13) – השביל שב אל המגדל הצפון-מערבי (1). בפיתח "המרפסת" מתחיל מעבר הסתרים המדורג הפונה צפונה. אורכו 27 מ', רוחבו 1.8 מ', והוא מקורה בקמרונות גבוהים. בתקרה ניתן להבחין בטור אבנים שהוסט ממקומו עקב רעידת אדמה. המעבר מסתיים בפתח חבו (פותרנה), שנפרץ בתחתית הקיר החיצוני של החומה הצפונית והוסתר מבחוץ בערמת סלעים.

מכאן שב השביל וסובב את החומה המערבית מבחוץ עד למגרש החניה.

הבריכה (14) – נמצאת מחוץ למבצר, בצדו המזרחי. מידותיה 54x26 מ' ועומקה 5 מ' לפחות. מיקומה במדרון אפשר לאגור בה מי גשמים רבים, ששימשו את דרי המבצר בימי שלום וייתכן שאף נוצלו לחקלאות ולהשקיית המקנה.

ניתן להגיע לבריכה בשביל היוצא מקופת הגן הלאומי או במסלול למיטיבי לכת.

מבצר נמרוד הוא אחד המבצרים הגדולים והמרשימים שנשתמרו מימי הביניים במזרח התיכון. המבצר שלט על נתיב ראשי שהוביל מהעיר צור, השוכנת לשפת הים התיכון, דרך צפון בקעת החולה והבניאס, אל דמשק.

המבצר, במבנהו הצר והארוך, השתלב בתנאי הטופוגרפיים המיוחדים של השטח. לפיכך, רוחבו משתנה בהתאם מ-50 ועד 150 מ' ואורכו מגיע ל-420 מ'. המבצר מוקף חומה איתנה ובה מגדלים. הכניסות המקוריות היו דרך שלושה שערים: שניים מדרום ואחד ממערב.

למבצר שני חלקים: מגדל העז, הבנוי על כרבע מהשטח; והחצר התחתונה על מבנה, חומותיה ומגדליה.

המגדל היפה

מבצר נמרוד ידוע גם בשמותיו הערביים: קִלְעַת אֶ-סִבְיָה (מבצר המצוק) וקִלְעַת נִמְרֹד. השם האחרון קשור, על פי האגדה, לגיבור הציד נמרוד, בנו של נח, שהוענש במקום זה בידי אללה, שהחזיר יתוש לראשו וזה העבירו על דעתו. על פי אגדה אחרת, נמרוד בנה כאן את ארמונו וממנו שלח יד ארוכה לשאוב ממימי הבניאס.

תולדות המקום

בקרב קרני חטיין (1187) ולאחריו, איבדו הצלבנים את אחיזתם במרבית שטחה של ארץ ישראל. צִלְחָא אֶ-דִּין, שעמד בראש הצבא האִיִּיִּי במאבקו נגד הצלבנים, היה לאדוני הארץ. הוא ויורשיו הרסו בשיטתיות את המבצרים שנפלו לידיהם. הצלבנים ניסו אמנם לשוב ולכבוש את הארץ במסעי צלב נוספים, אך עלה בידם להשתלט רק על מישור החוף והגליל.

אזור הבניאס, אשר נפל אף הוא בידי המוסלמים, נמסר לשליטתו של אלעזר עות'מאן, אחיינו של צִלְחָא אֶ-דִּין.

תנכים בין הסולטן אל-כאמל שישב במצרים ואחיו אל-מועט'ם שליט דמשק הביאו לבניית המבצר, וכך היה: בשנת 1227 הגיע צבאו של הקיסר הגרמני, פרידריך השני, לארץ ישראל. הסולטן אל-כאמל הסיתו לצאת נגד אחיו (אל-מועט'ם) ואף העניק לו את ירושלים. אל-מועט'ם, שחשש כי הצלבנים עומדים לעלות על דמשק ולכבושה, יזם את בניית המבצר בעזרת אחיו הצעיר אלעזר עות'מאן בשנת 1227 כדי להגן על הדרך המוליכה לדמשק. בחלוף הסכנה, גמרו האויבים אומר לחזק את המבצר והרחיבוהו לכיוון מערב. הבנייה נמשכה כשנה והושלמה

סולטן ממלוכי

בשנת 1230. בשנת 1253 ניסו הצלבנים לחזור ולכבוש את המבצר, אך ללא הצלחה. פלישת המונגולים מאסיה לסוריה ולארץ ישראל שבע שנים מאוחר יותר, הביאה להרס המבצר. הצבא הממלוכי הצליח לעצור את המונגולים בקרב עין ג'אלוד (עין חרוד). שנחשב לאחד הקרבות החשובים בהיסטוריה. אחד המפקדים הבולטים בקרב זה, ביברס, מינה עצמו לסולטן הממלוכים והעניק את המבצר לסגנו ביליב. השליט החדש פתח בפעולות שיקום נרחבות, ואכן הבנייה בימיו הייתה מפוארת ביותר וכללה את המגדלים העגולים למחצה. ביליב אף הנציח את פועלו והאדיר את שם סולטנו בכתובת מרשימה משנת 1275.

עם כניעת הצלבנים וגירושם הסופי מארץ ישראל בשלהי המאה ה-13, ירדה קרנו של המבצר. במאה ה-15 שימש המבצר בית סוהר למורדים ולאחר מכן ננטש. מאז, שכנו לעתים בין חורבותיו רועי צאן ועדריהם.

אריה מפוסל באבן, סמלו המלכותי של הסולטן ביברס (1275 לסה"נ), התגלה לאחרונה בחפירות הארכיאולוגיות בגן הלאומי מבצר נמרוד.

כללי התנהגות בגן הלאומי

- אין לפגוע בחי, בצומח ובדומם. אין לחרות על האבנים העתיקות!
- אסור לטפס על מבנים ועתיקות!
- התנועה מותרת בשבילים המסומנים בלבד.
- שמרו על הניקיון.
- הבערת אש אסורה!
- אסור לידות או לדרדר אבנים.
- השהייה בשמורה מותרת בשעות הפתיחה בלבד:
 - בחורף משעה 08:00 ועד 16:00
 - בקיץ משעה 08:00 ועד 17:00.

הגן הלאומי וסביבתו
מתוך מפת טיולים וסימון שבילים
מס' 1

(באדיבות המרכז למיפוי ישראל)
והוועדה לשבילי ישראל שליד החברה
להגנת הטבע)

כתיבה: ד"ר צביקה צוק; **ציילומים:** דורון הורוביץ וד"ר צביקה צוק;
עיוץ: ד"ר משה הרטל; **מפת הגן הלאומי:** אביגדור אורגד;
עריכה לשונית: נועה מוטרו; **הפקה:** עדי גרינבאום

גן לאומי מבצר נמרוד

גנים לאומיים
ושמורות טבע
בישראל

מקרא
אזורי רשת הטבע והגנים
שטחי שמורות טבע
ובגנים לאומיים

1. גן לאומי מבצר נמרוד
2. שמורת טבע נחל חרמון (בניאס)
3. שמורת טבע חל דן
4. שמורת טבע נחל שניר
5. גן לאומי חורשת טל
6. שמורת טבע נחל עיון
7. שמורת טבע החולה
8. גן לאומי תל חצור
9. גן לאומי אכזיב
10. גן לאומי מבצר יחיעם
11. גן לאומי ברעם
12. שמורת טבע נחל עמוד
13. גן לאומי כורזים
14. גן לאומי כפר נחום
15. שמורת טבע הבטיחה - בית צידה
16. שמורת טבע יהודיה
17. שמורת טבע גמלא
18. גן לאומי כורסי
19. גן לאומי חמת עבריה
20. גן לאומי ושמורת טבע ארבל
21. שמורת טבע עין אפק
22. גן לאומי ציפורי
23. שמורת טבע חי-בר כרמל
24. גן לאומי הר הכרמל
25. גן לאומי בית שערים
26. שמורת טבע נחל מערות
27. שמורת טבע חוף דור הבונים
28. גן לאומי תל מגידו
29. גן לאומי כוכב הירדן
30. גן לאומי מעין חרוד
31. גן לאומי בית אלפא
32. גן לאומי גן השלושה (הסחנה)
33. גן לאומי בית שאן
34. שמורת טבע נחל תנינים
35. גן לאומי קיסריה
36. גן לאומי נחל אלכסנדר - חוף בית ינאי
37. גן לאומי שומרון (סבסטיה)
38. גן לאומי תל ארשף (אפולוניה)
39. גן לאומי ירקון
40. שמורת טבע עין פרז
41. גן לאומי סובב חומות ירושלים
42. גן לאומי קסטל
43. גן לאומי עין חמד (אקוה בלה)
44. שמורת טבע מערת הנטיפים (שורק)
45. גן לאומי אשקלון
46. גן לאומי בית גוברין-מרשה
47. גן לאומי קומראן
48. שמורת טבע עיינות צוקים (עין פשחה)
49. גן לאומי הרודיון
50. שמורת טבע עין גדי
51. גן לאומי עתיקות עין גדי
52. גן לאומי מצדה
53. גן לאומי תל ערד
54. גן לאומי תל באר שבע
55. גן לאומי אשכול (הבשור)
56. גן לאומי ממשית (כורנוב)
57. גן לאומי שבטה
58. גן לאומי אחות קבר בן-גוריון
59. גן לאומי עין עבדת
60. גן לאומי עבדת
61. מרכז מבקרים רמון, חי-רמון
62. שמורת טבע חי-בר יטבתה
63. שמורת טבע חוף האלמוגים באילת

מקרים את הטבע אליך

שנת הכוכבים של
ישראל

"כוכבית בטבע"
*3639

www.parks.org.il

גן לאומי מבצר נמרוד, טל: 04-6949277

עיתון חור
חור חור
3, אל, 3